

रक्सौलको मारवाडी मन्दिरमा २३ फरवरीको रात मानौं निश्चित कालभन्दा ज्यादै लामो भइरहेको थियो । त्यहाँ आतुरताका साथ सूर्योदयको प्रतीक्षामा थियौं । यात्रा तय गरेका थियौं अब केही समय प्रतीक्षामा थियौं । आखिर २४ फरवरीको दिन गुरुबार बिहानको समय शुभ घडी आयो, जसको हामीलाई वर्षौंदेखि प्रतीक्षा थियो । जब सूर्योदयको साथ हाम्रो पैताला रक्सौल हुँदै नेपालतर्फ बढ्यो तब मारवाडी समाजका वरिष्ठ व्यक्तिहरु र केही जैन श्रावक हाम्रो साथमा थिए । मुजफ्फरपुर र वैशालीका केही श्रद्धालुहरु हाम्रो विदाइको लागि उपस्थित थिए । एक-डेढ किलोमिटर पार गरेपछि, नेपालको विशाल स्वागतद्वार देखापऱ्यो । हामीलाई लाग्यो द्वारले टाढैबाट हामीलाई निमन्त्रणा दिइरहेको छ । केही बेरमै हामी द्वार नजिक गएर खडा भयौं पछाडि हाम्रो कर्मभूमि विशाल भारत थियो भने अगाडि प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिपूर्ण जन्मभूमि नेपाल थियो । आफ्नो जन्मभूमि र कर्मभूमिको सन्धिस्थलमाथि उभिदा यस्तो लाग्यो अनिर्वचनीय सुखानुभूति भइरहेकोछ । त्यो विशाल गेटको अगाडि हामी केही बेर रोकियौं किनभने हामीलाई विदाइ गर्न आएका मानिसहरुले तस्वीर खिच्न लागिरहेका थिए । हामीलाई वीरगञ्जको जैन समाजलाई सुम्पेर भारतवासीहरु आफ्नो देश फर्किए ।

जब हामीले आफ्नो पहिलो कदमबाट आफ्नो जन्मभूमिको स्पर्श गर्‱यौं । हाम्रो लागि पहिलो सुखद संयोग यो भयो कि हाम्रो सांसारिक भाइ पदमलाल सुवेदी स्वागतका लागि अगाडि देखिए । उसको साथ बाल्यकालका कैयौं मित्रहरु र गुरुहरु पनि देखिनुभयो । वीरगञ्ज जैन समाजका श्रावकहरुलाई यो बिल्कुल थाहा थिएन कि यी जैन मुनि जसलाई हामी स्वागत गरिरहेका छौं यिनीहरु जन्मले नेपाली हुन् । यो तथ्यबाट पनि उनीहरु अनभिज्ञ थिए कि कोही स्थानीय नेपाली भारत गएर जैन साधु बनेका छन् । जब हामीले आफ्ना सांसारिक भाइ पदमलाल सुवेदीसँग धाराप्रवाह नेपाली भाषामा वार्तालाप गर्‱यौं तब उनीहरु आश्चर्य चकित भए । संघका अध्यक्षले हामीसँग सोध्नुभयो-

‘यस अगाडि पनि नेपाल आउनुभएको थियो?’ कसरी नेपाली भाषा बोल्नुभयो ? हामीले उनको उत्सुकतालाई समाधान गर्दै भन्यौं- ‘आफ्नो मातृभाषा कसरी भुल्न सकिन्छ ? त्यो त हाम्रो रगत, मासु र नशामा रस बनेर बसिसकेको छ । यसैले त मातृभाषालाई रक्तभाषा पनि भनिन्छ । जैन समाजका मान्छेहरु यो जानेर चकित भए कि यी दुई मुनि मात्र होइनन् अन्य पच्ची-तीसजना साधु र साध्वी पनि नेपाली छन् । यो तथ्यलाई पनि हामीले प्रकाश पार्नौं जैन धर्ममा दीक्षित भएपछिको यो हाम्रो पहिलो नेपाल यात्रा हो ।

हाम्रो परिचय गर्नुभन्दा अगाडि विश्वहिन्दू महासंघले हामीलाई बस्नको व्यवस्था गरेको थियो । पछि श्री विजय सेठियाले आफ्नो घर पूरा खाली गरेर त्यहाँ बस्न आग्रह गर्नुभयो । जब हाम्रा पैताला अगाडि बढ्दै गए केही क्षेत्रमै देश, भेष, भाषा, वातावरण, रहनसहन बदलिएको अनुभव गरियो । वीरगन्जका प्रसिद्ध उद्योगपति विश्व हिन्दू महासंघ नेपालका उपाध्यक्ष र पशुपति शिशु मन्दिरका मन्त्री मोहन राजपाल फूलको माला लिएर हाम्रो स्वागतका लागि अधि बढ्नुभयो । हामीले बडो प्रेमपूर्वक आफ्नो नियमको बारेमा अवगत गरायौं । उनको हृदयहारलाई स्वीकार गर्नु र त्यो फूलको माला स्पर्श नगरीकन उनलाई समर्पण गर्नु । अब हाम्रो कदमको साथसाथै अनेकौं नवागन्तुकको कदम मिल्दै गयो र हाम्रो स्वागत जुलुसको आकार पनि बढ्दै गयो । पशुपति शिक्षा मन्दिरका बालक र शिक्षकहरु बिहानै हाम्रो स्वागतमा आउनुभयो र जुलुसको शोभाले अभिवृद्धि गर्नु । वीरगन्जका प्रमुख सडकहरु हुँदै हामी विश्रामस्थल पुग्यौं जहाँ हामी चार दिनसम्म बस्नु थियो । रात्रीको प्रवचन कार्यक्रममा विशेष गरेर जैन समाजका श्रावक-श्राविकाहरुले भाग लिने गर्नुहुन्थ्यो ।

आफ्नो मातृभूमिको दोस्रो दिनको विहानीले हामीलाई विशेष रूपले हर्षित गरिरहेको थियो । पशुपति शिशु मन्दिरको कार्यक्रममा सामेल भयौं । विशेष कुरा यो भयो कि हामीले नेपाली भाषामा बच्चाहरुलाई सम्बोधन

गर्न्यौ । त्यस दिन सारा समय पुराना स्नेहीहरुसँग गुञ्जियो ।

वीरगञ्जका जैन धर्मावलम्बीहरुले यो कुरालाई बढी प्रचार गरेका थिए । यहाँ जैन मुनि जो आइरहेका छन्, उनीहरु नेपाली हुन् । अतः हाम्रो आगमन एउटा हृदयस्पर्शी समाचार बन्यो । त्यहाँका पत्रपत्रिकाले समाचार प्रकाशित गरे । कैयौँ पत्रकारहरु भेटघाट गर्न आए । उनीहरुले हामीसँग धेरै प्रश्नहरु राखे । यी प्रश्नहरुमा सबभन्दा बढी प्रश्न यो आयो हिन्दू राष्ट्र नेपालमा जन्मेर हिन्दू धर्मलाई त्यागेर कसरी जैन धर्म अपनाउनुभयो ? हामीले बडो सावधानी र तार्किकताका साथ उनलाई सम्झाउने प्रयास गर्नुपर्छ । हाम्रो तर्क यो थियो हामीले कुनै धर्मको परित्याग गरेका छैनौँ । जैन धर्मका सिद्धान्तले हामीलाई विशेष रूपमा आकर्षित गर्नुपर्छ । हामी केवल जैन धर्म होइन मानवधर्मलाई लिएर अगाडि बढिरहेका छौँ । प्रभु महावीरले भन्नुभएको धर्मको श्रेष्ठता त्यहीँ प्रतिष्ठित हुन्छ जहाँ अहिंसा, संयम, तप, सेवा र अपरिग्रह हुन्छ । केवल थियो सैद्धान्तिक श्रेष्ठताको स्थापना र कर्मकाण्डको प्रबलताले कुनै धर्म जैनधर्म हुन सक्दैन । जुन धर्मको चिन्तन र व्यवहारले प्राणी मात्रको सेवा, उसको उद्धारको लागि सन्देश दिँदैन त्यो धर्म सच्चा मानव धर्मको परिभाषाबाट अलग हुन्छ । धर्मको हाम्रो यो मिमांसाबाट पत्रकार मित्रहरुले सन्तुष्टि व्यक्त गर्नुभयो र आफ्नो पत्रिकामा यो विचारलाई प्रमुखताका साथ स्थान दिनुभयो ।

वैचारिक टकरावका बीच नेपाल

हाम्रो काठमाडौँ यात्राको व्यवस्था वीरगञ्ज र काठमाडौँका जैन संघ-संस्थाद्वारा भयो । काठमाडौँका प्रवीण भाइ मेहता यस कार्यका लागि विशेष रूपले लाग्नुभयो । २४ फरवरी सोमबारका दिन सूर्योदयका साथ वीरगञ्जबाट काठमाडौँका लागि यात्रा गर्नुपर्छ । ठूलो संख्यामा श्रावक र श्राविकाहरुले भक्तिपूर्ण गीत गाउँदै हामीलाई विदा गरे । बीच बाटोमा श्री तुलाराम दुगड र श्री मालचन्द्रजी बेगानीको आतिथ्य ग्रहण गर्दै हामी सिमरा पुग्यौँ । त्यहाँ हुलासचन्द्र

गोल्छको कम्पनीमा रात्री विश्राम गर्नुथौं । जब हामी सिमराबाट अगाडि बढ्यौं तब लाग्यो वास्तविक नेपालको दर्शन भइरहेछ । त्यसपछि हामी सुनसान जङ्गल र ग्रामीण क्षेत्रबाट यात्रा गर्न थाल्यौं । हामी जुन जङ्गल क्षेत्रबाट यात्रा गरिरहेका थियौं त्यो नेपालको सुप्रसिद्ध चारकोशे भाडीको नामले जानिन्थ्यो । जसको नाम सानैमा सुनेको थिएँ । हामी दुई मुनी र सहयोगी त्यस सुनसान जङ्गलबाट अघि बढ्दै थियौं बीच बाटोमा नेपालको पाँच सुरक्षाकर्मीले हामीलाई रोके । उनीहरु हामीलाई कुनै सुराकी सम्भेर हतियार तेर्स्याएर हामीतर्फ सतर्कताका साथ अघि बढ्न थाले र हाम्रो वास्तविक परिचयका लागि अनेकौं प्रकारका प्रश्न सोधे । उनीहरुलाई आशंका यो भयो यस क्षेत्रमा काफ्री बोलवाला भएको माओवादी संगठनका हामी सदस्य त होइनौं ? कुनै आफ्नो भेष बदलेर कहीं गइरहेका त छैन ? उनीहरुले हाम्रो तलासी लिने कुरा गरे । हामीले भन्यौं हामी जैन मुनि हौं र धर्म प्रचारका लागि नेपाल यात्रा गर्दैछौं । हामीसँग लुगा, कपडा र पुस्तकबाहेक अरु केही छैन । जब उनीहरुलाई यो ज्ञान भयो हाम्रो पैतृक घर पोखराको आसपास हो तब उनको अनुहारमा व्याप्त सतर्कता र अनेकौं प्रश्नहरुले शान्ति पाए । शुद्ध नेपाली भाषामा कुरा गर्नाले उनीहरु सन्तुष्ट भए । पछि उनीहरुले हामीसँग विनम्रतापूर्वक माफी मागे र भने- 'हामी आफ्नो कर्तव्यमा बाँधिएका छौं । यसकारण तपाईंहरुसँग यस्तो व्यवहार गर्नुपन्यो ।' उनीहरुले हामीलाई सतर्कतापूर्वक अगाडि बढ्न सल्लाह दिए, यस क्षेत्रमा माओवादीको प्रभाव बढी थियो ।

यो घटनाले हामीलाई यस कुराको सङ्केत मिल्यो- नेपाल तीव्र वैचारिक टकरावको बीच गुञ्जिरहेको छ । आ-आफ्ना राजनीतिक विचारधाराकाप्रतिको कारण मनुष्य समाजमा सङ्घर्षको स्थिति पैदा भएको छ तर जुन विचारधारामा समस्त मानवीय कल्याणका लागि उच्च चिन्तन छैन । शान्ति, सद्भाव, सत्य, अहिंसा, अपरिग्रह, दया तथा सेवाको सुखद सन्देश छैनन् त्यो कहिल्यै पनि

मनुष्यको समाजका लागि स्वीकार्य नहुन सक्छ । जबरजस्तीले थोपरिएको राजनीतिक विचारधारा र शासनपद्धति केही समयका लागि प्रभावकारी हुन सक्ला तर कालान्तरमा उसको अन्त्यका लागि मनुष्यको आत्मा अनिवार्यत वेचैन हुन जान्छ । हामी अघि बढ्दै जाँदा नेपाली समाजका जुन नागरिकहरूद्वारा हामीसँग भएको वार्तालापमा नेपाल एक विशेष राजनीतिक चिन्तनकालबाट गुज्रिरहेको थाहा भयो । उनीहरूको लागि हाम्रो उद्घोष यही भयो । शान्तिपूर्ण तरिकाबाट मनुष्यको सर्वाङ्गीण विकासका लागि आग्रहशीलता तिरोहित हुनु हुँदैन । नेपाली सुरक्षाकर्मीहरूको शंकालाई समाधान गरेर हामी अगाडि बढ्यौ । अमलेखगन्ज पुगेर नेपाल विटवीनको अतिथिगृहमा विश्रामको लागि रोकियौ । अतिथिगृहको पछाडि अमलेखगन्ज गाउँ छ । स-साना पहाडहरूका बीच एक शान्त गाउँ । हुलास स्टिलका महाप्रबन्धक कोठारीजीले हाम्रो लागि विश्रामगृहको व्यवस्था गरिदिनुभएको थियो । साँभ हुन खोज्दाखोज्दै त्यहाँ मानवमिलनको एम्बुलेन्स पनि आइपुग्यो । सिमडेगा जैन संघका कौशलकुमार रोहिल्ला प्रतिनिधिको रूपमा यहाँ आउनुभएको थियो ।

२ मार्च २००० को बिहान हामीले आफ्नो यात्रा शुभारम्भ गर्‍यौ । हामीले तराईको वातावरण समाप्त भइरहेको अनुभव गर्‍यौ । प्राकृतिक सौन्दर्यले ओतप्रोत पहाडी वातावरणमा बसेको नेपाल देखिन थाल्यो । पहाडको काखमा बसेका स-साना गाउँ, कलकल ध्वनिका साथ प्रवाहित नदीनाला, पहाडको छाती चिदै अघि बढ्दै जाँदा लामो चौडा सडकको किनार नेपालको भौगोलिक वातावरणको अनुकूल कच्चा-पक्का पसलहरू । पहाडको माथि यसरी फैलिएको बादल मानौ कोही पहाडमाथि सेतो पछ्यौरीले ढाकिएको जस्तो लाग्थ्यो । यस्तो रमणीय दृश्य हेर्दै हामी अगाडि बढ्यौ । कैयौँ नदीनाला समेटेर प्रवाहित भएको ठूलो नदीमाथि हामी गुज्रौ । नदी किनारमा एकत्रित पत्थर तोड्दै मजदूरहरू देख्यौ । हामीले त्यहाँ धेरै बालश्रमिकहरू काम गरिरहेको देख्यौ । यस कुराको प्रमाण थियो कि नेपालमा बालमजदूरी प्रथा व्यापक रूपमा